

Петро Натикач
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ЖИТОМИРЯН У 20-30-ТІ РР. ХХ СТ.

Важливою складовою подальшого розвитку історичної науки є вивчення історії повсякдення. Сам термін «історія повсякдення» є предметом наукової дискусії. Більшість істориків (зокрема, українські Віктор Горобець, Олександр Удод) у це поняття вкладають такий зміст: історія повсякдення – це дослідження умов життя, праці, відпочинку, побуту, проживання, харчування, лікування, уподобань, соціальної поведінки і т.д. основної частини простого населення, тобто «пересічних людей».

Про ці аспекти менше йдеться в дослідженнях, присвячених політичній, економічній, військовій, дипломатичній історії. Але знання того, як жили звичайні люди в той чи інший історичний період, як вони забезпечували себе харчами, одягом, які мали життєві умови, як розважалися, що їх оточувало, як окремі люди особистісно сприймали умови життя, є істотними. Вивчення цього дає змогу повніше дослідити історичний процес. Історія повсякденності має більше можливостей вивчати потреби простої людини, а не лише держави. Це так звана «історія знизу».

Спробуємо це простежити на окремих прикладах життя житомирян у 20-30-ті рр. ХХ ст. Житомир – місто, відоме, насамперед, давньою історією. Із 22 вересня 1937 р. – обласний центр Радянської України. Численні катаклізми Першої світової війни, революції та війни громадянської, соціалістичні експерименти, вимушені міграції привели до того, що населення міста з 1913 р. (90,7 тис.) до 1939 р. (95 тис.) фактично майже не зросло.

Місто завжди було багатонаціональним. За переписом 1926 р., євреї становили 39,1%, українці – 37,1%. Значний відсоток мали поляки, німці, росіяни. Звичайно, така національна мозаїка відбивалася на щоденних відносинах між людьми, стала безпосередньою стороною їхнього світобачення. Особливо ці питання набирали силу в часи коренізації та українізації.

У ці два десятиріччя мало зростав житловий фонд, поширеним явищем були комунальні багатосімейні квартири, здебільшого без елементарних зручностей.

Довгий час існувало в місті безробіття. Так, за архівними даними, на 1 жовтня 1928 р. лише 304 підлітки не мали роботи, з них 126 дівчат.

На кінець 20-х років у Житомирі діяли 5 лікарень зі штатом 135 лікарів.

Важливим фактором повсякденного життя, особливо в місті, є розвиток транспорту. Цікавими є дані про транспорт Житомира тих часів. Насамперед, це знаменитий житомирський трамвай із протяжністю колії 11,6 км. Пасажирів перевозили перші таксомотори, автомобілі, що поступово витісняли візників. В архіві зберігається постанова міськради від 16 листопада 1931 р. «Про порядок їзди по місту» у якій дозволено автомашинам, мотоциклам їздити зі швидкістю не більше 15 верст за годину, для кінного транспорту – не більше 10. Весь транспорт мав бути справним, мати гудок, номер, у нічну пору засвічувати два ліхтарі.

У цей час через місто проходили поїзди Київ – Козятин, Ленінград – Одеса та місцеві потяги, будується цивільний аеропорт.

Поступово в життя входив телефон, став до ладу Будинок зв'язку.

Уяву про можливості боротьби з пожежами дають відомості, що наприкінці 20-х рр. у міста було дві пожежні команди з персоналом 72 особи.

Принципово змінює повсякденне життя радіо. З'являються перші любительські радіостанції. Міська партійна конференція 26 червня 1931 р. зобов'язала поширювати проводове радіо. На 1941 р. репродукторів – «тарілок» – у місті було 57 тис. Почав функціонувати обласний радіокомітет. Важливим засобом культури стало кіно (спочатку – німе, потім – звукове).

Дивує сучасного читача, що тоді тривалий час був п'ятиденний робочий тиждень (чотири дні роботи і п'ятий – вихідний). «Безперервка стукає у двері», – писала місцева преса. В одній кореспонденції зазначено, що учні Житомирської школи № 21 назвали дні тижня: «Зірка, Серп, Молот, Сніп, Сонце» – замість традиційних понеділок, вівторок і т. д. «І наша школа зовсім порвала з минулим», – було таке резюме (газета «Робітник, 18 жовтня 1929 р.).

Важливим фактором повсякдення є освіта. У місті діяли курси з ліквідації неписьменності (2323 учні в 1928/29 н. р.); 8 дитсадків, школи: з українською мовою навчання – 10, єврейською – 8, російською – 6, польською – 2. Проте навчанням було охоплено лише 71,5% дітей, зате функціонувала трудова колонія для неповнолітніх на 35 місць.

На настрої міщан, без сумніву, впливала й релігійна ситуація. Саме на той час припадає максимум державної примусової антирелігійної пропаганди, вилучення коштовностей із церков, заборона УАПЦ, масове закриття храмів усіх конфесій. З кожним роком прості люди все більше боялися, щоб їх не зарахували, як писали тоді газети, до «принишклих петлюрівців» чи інших «контрреволюціонерів».

Своєрідним критерієм того чи іншого суспільства є кримінальна обстановка. Якщо судити з архівних матеріалів та преси, тоді вона буде досить незначною. За статистикою, з 1 жовтня 1928 р. до 1 жовтня 1929 р. у Житомирі в населення міліцією було відібрано 171 літр самогону, трапилося 112 випадків хуліганства, п'яних на вулицях Житомира за цей рік було підібрано 489 осіб, сталося 4 вбивства, 3 крадіжки коней, 17 грабунків. Були випадки нальотів на квартири, вночі у перехожих знімали чоботи (велика цінність на той час. – П. Н.). На щастя, ці грабунки рідко закінчувалися побоями та поножівщиною.

Існували, на жаль, і злочинські притони. Деякі з них очолювали й жінки. Міліція регулярно влаштовувала там облави, про що оперативно писала місцева преса.

Проте злочинність у місті не була визначальною в побутовому житті. Значною мірою настрої мас формувалися за рахунок високої культури. Активно діяли театри, художня самодіяльність на промислових підприємствах та в навчальних закладах. Працював Житомирський історичний музей. Газета «Радянська Волинь» мала тираж 25 тис. – значний навіть на сьогодні для місцевої преси.

Крім того, регулярно до Житомира приїжджали мистецькі колективи з Києва, Москви, Ленінграда. Серед них – заслужена капела «Думка», державна опера України, Київський драматичний театр ім. І. Франка, Харківський український державний театр.

Складна політична обстановка, а пізніше й терор проти населення різко змінювали традиційне повсякденне життя. Це лише окремі факти з повсякденного життя житомир'ян у 20-30-ті рр. ХХ ст. А загалом ця тема для історії невичерпана.

Звичайно, наукові розвідки на зазначену тему вимагають уважного та всебічного підходу. Тут легко збитися на простий перелік дрібних цікавих деталей, обмежитися лише емпіризмом. Та при правильному співвідношенні фактичного й теоретичного матеріалу можна ближче підійти до основного в історичній науці – об'єктивного аналізу минувшини.

(Фактичний матеріал автором узято з фондів ДАЖО, газет «Радянська Волинь», «Червоне Полісся», «Робітник»).